

SURAPATI

Vijand van
de VOC,
volksheld van
Indonesië

ROBIN
RAVEN

I

'Untung!'

Soepel komt Untung overeind uit zijn hurkzit. Hij opent de deur van de eetkamer. Meester Cnoll zit aan de kop van de eikenhouten tafel. Links van hem, onder de kroonluchter, zit zijn zoon Hendrik, rechts een onbekende gast. Untung komt binnen. Met gebogen hoofd, zoals het hoort: zijn taak is bedienen en incasseren.

De heerlijkste geuren prikkelen zijn neusgaten: rijst, pittige boontjes, gele stukjes vlees, gesmoorde kippenbouten en eieren in een dikke kokossaus. Zo eten de rijken van Batavia.

Meester Cnoll kluift aan een kippenboutje. Tegelijkertijd voert hij het hoogste woord: 'Onze stad groeit als een verse stronk bamboe, Jacob! Sinds de stichting door Jan Pieterszoon Coen, veertig jaar geleden, zijn we uitgegroeid van een kleine handelonderneming met één pakhuis tot een grote stad met de Cilliwung rivier als waterpoort naar de omringende gebieden, een prachtige haven, kanalen en vijftien grachten, waarvan de Tijgersgracht uiteraard de mooiste is!'

Hij schiet in de lach, waardoor een druppeltje speeksel op Untungs hand stukspat. Dan knikt hij naar zijn zoon. 'Ik zeg altijd tegen Hendrik: Hendrik jongen, Batavia is van drassig moeras omgetoverd tot een stadje zo mooi als Hoorn!'

Op Hendriks gezicht verschijnt een droevig glimlachje. Verder niets. Hij praat niet zoveel. Untung denkt dat dat komt omdat zijn vader alle woorden voor hem wegneemt. Maar er zou ook een andere reden kunnen zijn. Hendrik is de vierde zoon in het gezin Cnoll. Zijn drie oudere broers zijn al jong overleden. Dat verklaart misschien zijn zwijgzaamheid.

Meester Cnoll richt zich weer tot de gast die hij Jacob noemt. ‘Wist je trouwens dat Coen Batavia eigenlijk Nieuw-Hoorn wilde noemen? Helaas voor hem staken de leiders van de VOC daar een stokje voor.’

Jacob legt zijn vork neer. ‘Ik heb dat verhaal gehoord,’ zegt hij. ‘Weet u, toen ik voor het eerst in Batavia werd rondgereden, verbaasde ik me over de mooie straten. De Prinsenstraat, bijvoorbeeld. En dat prachtige kasteel! Amsterdam is er niets bij! Ik moet u bekennen: ik heb me hier nog geen seconde verveeld.’ Hij neemt een slok arak.

Untung veegt zijn hand af aan zijn vestje en gluurt door de dikke lokken van zijn zwarte haar naar de gast aan tafel. Hij heeft kleurloze ogen. Dat zie je vaak bij Nederlanders. Alsof bij hun thuis de zon nooit schijnt. Het gezicht van de man glimt van het zweet. In zijn rechterhand houdt hij een doekje vast waarmee hij regelmatig over zijn voorhoofd wrijft. Dat is de uitwerking van de pittige sambal. Of misschien gewoon de klamme moerashitte van Batavia.

Wie is de gast van vandaag? Waarschijnlijk een koopman die voor zaken van Nederland naar Batavia is gestuurd. Meester Cnoll is namelijk niet zomaar iemand: hij is opperkoopman van de VOC en ontvangt dagelijks gasten en klanten om te onderhandelen over de prijs van thee, suiker, rijst en specerijen.

‘Maetsuyker en Bax van Herenthals waren erg tevreden over je werk,’ gaat meester Cnoll verder. ‘Ik ben benieuwd wat je mij kunt leveren.’

Jacob lacht minzaam. Hij kijkt naar zijn vingers die spelen met de zilveren pruimtabaksdoos voor zijn neus. ‘Ik beloof dat ik u niet zal teleurstellen, meester. Deze handen staan voor kwaliteit.’

Meester Cnoll maakt een hulpeloos gebaar. ‘Het gaat niet om mij, beste man,’ smakt hij vervolgens, ‘maar om mijn lieve vrouw Cornelia. Zij is hier de opdrachtgever, ik ben slechts de financier. Als madame Cornelia van Nijenrode niet tevreden is, raad ik je aan zo snel mogelijk de boot naar Nederland te nemen en nooit meer terug te komen!’

Hij zegt het zonder boosaardigheid en buldert voor de zoveelste keer van het lachen. Dan grijpt hij plotseling Untung bij zijn vestje. ‘Deze beste jongen komt uit Bali,’ hikt hij nog na. ‘Ik voed hem een beetje op. Noem het een christelijke daad. Is dat niet een van de zeven werken van barmhartigheid? Afijn, ik heb hem Untung genoemd. Zijn echte naam was te ingewikkeld om uit te spreken.’

‘Untung?’ herhaalt Jacob. ‘Wat betekent dat?’ vraagt hij. ‘Luilak?’

‘Integendeel, Jacob.’ Meester Cnoll buigt zich iets voorover alsof hij een geheim gaat onthullen. “‘Untung” betekent “de gelukkige”!’

‘Toe maar,’ zegt Jacob. ‘Ik hoor goede verhalen over Balinezen. De vrouwen schijnen mooi en gedienschtig te zijn en de mannen betrouwbare soldaten. Heel anders dan die listige Javanen.’

‘Wat Javanen betreft heb je volkomen gelijk,’ zegt meester Cnoll. Hij leunt weer naar achteren. ‘En weet je hoe dat komt? Door die rare godsdienst van ze. Vijf keer per dag bidden! Wie verzint zoiets?! Als ik dat zou doen, was ik morgen failliet!’

Grinnikend trekt hij Untung wat dichterbij. ‘Maar deze jongen staat voor geluk! Af en toe brengt hij offers aan een afgod met een olifantenkop, maar zolang ik daar geen last van heb en mijn zaken goed blijven gaan, vind ik alles prima.’

Hij laat Untung los en kijkt hem aan met kleine pretoogjes. ‘Dacht je dat ik dat niet wist? Ha, ha! Wat ben je toch naïef!’

Untung weet niet wat dat laatste woord betekent. Hij glimlacht dus maar flauwtjes. Verder niets. Dienen en incasseren, dat is het motto in deze kamer.

Hendrik doet eindelijk zijn mond open: ‘Als dat zo doorgaat, eindigt u nog als gouverneur-generaal, vader,’ zegt hij zonder veel overtuiging.

Meester Cnoll heft zijn beker op. ‘Jij zegt het, zoon! Je kent mijn motto: niet geprobeerd is altijd mislukt!’

Jacob knikt. ‘De Heer is u inderdaad goedgezind. Daar moet op geproost worden!’

‘Dé Heer, maar ook de heren Zeventien van de VOC,’ mompelt meester Cnoll. Hij wil klinken met Jacob, maar ziet dat zijn beker leeg is.

‘Dat was het!’ roept hij. ‘Haal snel een nieuwe kan van deze kostelijke rijstbrandewijn, Untung! We kunnen onze gast toch niet laten uitdrogen bij deze onchristelijke temperaturen? *Cepat cepat!* Haast je!’

*

Met gebogen hoofd schuifelt Untung achterwaarts de eetkamer uit. Als hij op de gang staat trekt hij eerst zijn vestje recht. Het is snikheet, dus loopt hij snel door naar het geopende luik aan de voorzijde van het huis. Hij duwt het luik iets verder open en haalt een paar keer diep adem. Er waait een zilt briesje vanuit de Javazee. Dat geeft lucht. Net als de aanblik van het grijze berglandschap met zijn ongelijke toppen in het oosten. Untung probeert zich te concentreren, maar zijn gedachten laten hem niet met rust. De meester weet dat hij stiekem offers brengt aan Ganesha en hij wordt er niet eens boos om. Dat mag je goed nieuws noemen. Heel goed nieuws zelfs. Untung. *De gelukkige.*

Een rare gedachte komt in hem op. Zou het zo kunnen zijn dat de offers niet alleen een goede uitwerking hebben op zijn leven, maar óók op dat van de meester? En andersom? Dat is mogelijk: Ganesha is niet voor niets de god van de wijsheid.

De stem van de meester echoot een paar keer door zijn hoofd: *een afgod met een olifantenkop*. Ganesha heeft een mensenlichaam, maar het hoofd van een olifant. Dat komt omdat zijn vader hem een keer niet herkende en hem toen per ongeluk onthoofde. Gelukkig vonden ze als vervanging het hoofd van een jonge olifant, zodat Ganesha verder kon leven.

Untung laat zijn blik over de Tijgersgracht gaan. Aan de overkant van het water is het statige pand van de familie Tasman. Meneer Tasman was een rijke ontdekkingsreiziger en goed bevriend met meester Cnoll. Vorig jaar is hij overleden. Europeanen worden niet oud in Batavia. Zijn vrouw Janneke en dochter Klaasje wonen nog wel in het huis waarvan de luiken altijd dicht zijn.

Beneden gebeurt van alles en nog wat: karren ratelen over de geplaveide keien, mensen schreeuwen en lopen doelloos heen en weer. In de verte zingt een dronkenlap een vals liedje. Een bediende gooit een emmer ontlasting in de gracht. Dat mag niet – poep moet naar de kali – maar iedereen doet het stiekem toch. Daarom stinkt het zo in de stad.

Untung kijkt omhoog. Aan de stand van de zon te zien is het rond drie uur. Voor het huis van meester Cnoll poetsen Augustus en Amon de karos, het koetsje, waarmee de familie vaak naar het buitenhuis gaat. Dat verblijf ligt aan de Kali Besar, een lang kanaal net buiten

Batavia. Untung is er weleens geweest – hij mag soms mee, maar niet altijd.

Augustus en Amon zijn twee oude mannen. Ze komen uit de Bengalen bij India. Daarom hebben ze van de meester als achternaam Van Bengalen gekregen. Dat is makkelijker om te onthouden. Onderling spreken die twee een onbegrijpelijk brabbeltaaltje: Hindi, hun moedertaal. Volgens Pak Agus, die net zo oud is als zij, heten ze eigenlijk Pramana en Indra, maar bijna elke slaafgemaakte krijgt een nieuwe naam als ze aangekocht worden.

Batavia heeft een strak stratenplan en de Tijgersgracht is de duurste straat van allemaal. Hier wonen de meeste Europeanen. De gracht met de hoge huizen loopt van noord naar zuid en er groeien prachtige palmbomen aan weerszijden van het troebele water.

Een schaduw komt tevoorschijn uit de Leeuwengracht. Het is Kasma van de keuken. Ze heeft haar haren opgebonden tot een haarwring en draagt een mand met fruit onder haar rechterarm. Waarschijnlijk komt ze van de pasar. Kasma is mooi, maar ze zegt nooit iets. Tenminste, niet tegen hem. Misschien omdat hij als eerste bediende hoger op de ladder staat.

Adi is gek van haar. Het is altijd Kasma dit en Kasma dat. Hij danst de hele dag als een vlieg om haar heen en in de keuken vertelt hij tijdens het sjouwen en schoonmaken het ene stoere verhaal na het andere. Untung snapt wel waarom. Het zwijgen van het meisje stoot niet af, integendeel, het maakt haar alleen maar wijzer, mooier en geheimzinniger.

Untung draait zich om. In huis is het stil. Dat moet ook, want om deze tijd doet mevrouw Cornelia haar middagdutje. Haar dochters, Catharina en Hester, zitten waarschijnlijk op de achtergalerij achter het huis. Dat is de meest rustige plek. Je hebt geen last van straatgeluiden en je kunt spelletjes spelen, theedrinken en roddelen zonder gestoord te worden.

Het huis van de familie Cnoll heeft veel kamers en een diepe tuin. Toch is het niet zo groot als de woning van de *toean besar*, gouverneur-generaal Maetsuyker. Untung is er één keer geweest. Niet binnen, hij moest buiten wachten, in de luwte van de galerij, bij de andere bedienden. De gouverneur-generaal is de belangrijkste man van

Batavia. Meester Cnoll geeft hoog op van hem. Hij zegt dat de gouverneur-generaal Ceylon heeft bevrijd van de Portugezen en dat hij nu zijn zinnen op Makassar en het binnenland van Java heeft gezet.

De gouverneur-generaal en meester Cnoll zijn goed bevriend. Untung ziet ze vaak samen. Er wordt gefluisterd dat als de topman vertrekt, meester Cnoll zijn positie zal overnemen. De meester is dus niet zomaar iemand. Daarom heeft hij ook veel bedienden, waarvan Untung de hoogste in rang is. Hij mag vrijelijk rondlopen in het huis. Ook mag hij meester Cnoll bedienen en naast hem staan als er belangrijke gasten zijn. Daarnaast gaat hij mee wandelen met mevrouw Cornelia als ze bijvoorbeeld naar de *pasar ikan*, de vismarkt, wil. Dat doen ze altijd vroeg in de morgen als het koel is en de gevangen vis nog spartelt op de houten planken. Untung loopt dan naast mevrouw Cornelia en houdt de *pajong*, de paraplu, netjes boven haar hoofd.

Hij komt weer in beweging. Niet te lang dralen, want als de meester moet wachten op zijn drank, kan zijn humeur snel omslaan.

DE LEGENDE VAN SURAPATI

Het is de zeventiende eeuw. Het eiland Java is volledig onder controle van de Nederlanders en de *vo*. De Balinese Untung is slaafgemaakte, maar heeft het als hoofdbediende relatief goed in het huis van zijn meester Pieter Cnoll. Alles verandert na de dood van Cnoll. Een groot schandaal komt aan het licht en Untung belandt zwaar gewond in de cel. In de gevangenis ontmoet hij Soenan Madi. De blinde oude man vertelt Untung dat hij ooit vrij zal zijn, dat hij uitverkoren is en noemt hem Surapati, 'moedig tot de dood'. Later, als vrij man, beseft Untung... Soenan Madi had gelijk. Surapati leeft!

Surapati is het spannende levensverhaal van een man die veel rollen had: slaafgemaakte en regent, bediende en vrijheidsstrijder, vijand en held. Surapati stierf in 1706 tijdens een veldslag met de *vo*. Hij wordt tot de dag van vandaag geëerd als Held van Indonesië.

Robin Raven werkte mee aan de Slavernij- en de Revolutie tentoonstelling in het Rijksmuseum. Hij schrijft voornamelijk over Nederlands-Indië. Eerder verscheen van hem bij Omniboek het jeugdboek *De laatste reis van Garoeda*.

Het verstand is een koopman,
het hart een vriend

Uitgeverij Omniboek

NUR 684

978-94-0191-893-0

9 789401 918930

www.omniboek.nl